

حقوق والدین

قسمت سوم

قتل نفس و رباخواری و فرار از جبهه جهاد و خوردن مال یتیم و تهمت به زنان پاکدامن قرار داده اند. و در روایتی امام صادق علیه السلام بدترین گناه را شرک و سپس ناامیدی از رحمت خداوند شمرده و سپس برخی گناهان را که در قرآن به آن تصریح شده ذکر فرموده اند که اول آنها حقوق والدین است. روایات در این زمینه بحدی است که مقام را گنجایش ذکر آنها نیست.

در بخشهای گذشته، آیات قرآن کریم که در مورد حقوق والدین نازل شده است مورد بحث بود و در این بخش روایات معصومین سلام الله علیهم را بمقدار امکان مورد بررسی قرار می دهیم. اگر بخواهیم تنها روایاتی که در این امر مهم وارد شده است نقل و ترجمه کنیم بدون شک نیاز به تألیف یک کتاب قطور دارد، لذا به همین مقدار اکتفا می کنیم که بخشی از روایات را بر اساس موضوعات مربوط به حقوق والدین نقل نموده و قدری توضیح دهیم.

۲- اهمیت احسان به والدین

در روایتی منصور بن حازم از امام صادق علیه السلام پرسید کدام عمل افضل است فرمود: نماز در وقت و احسان به والدین و جهاد در راه خدا.

عمار بن حیان گوید خدمت امام صادق علیه السلام عرض کردم که فرزند اسماعیل به من نیکوکار است، فرمود: او را دوست داشته باش و اکنون بیشتر دوستش دارم زیرا رسول خدا صلی الله علیه و آله هنگامی که خواهر رضاعیش یملاقاش مشرف شد از دیدنش خشنود شده ردای یملاقاش را برای نشستن او پهن کرد و با او به گفتگو با خوشرویی پرداخت و چون برادرش آمد آنگونه رفتار نکرد از علت این امر پرسیدند حضرتش فرمود زیرا او به پدر و مادرش مهربانتر از این بود.

و در روایات متعدد آمده است که چهار نفرند که خداوند به آنها نظر لطف می فرماید و در بهشت جا می دهد یکی از آنها کسی است که به پدر و مادر مهربان باشد و به آنها احسان کند و آنها را غمگین نسازد. و از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل شده که فرمود: «هر فرزندی که نگاه با شفقت و مهربانی به پدر و مادر کند خداوند به هر نگاهش برای او حجتی مقبول ثبت کند. حاضران با تعجب گفتند حتی اگر در روز صدار نگاه کند؟ فرمودند: آری خداوند بزرگتر و برتر است. و در روایات بسیار نگاه با مهربانی به پدر و مادر عبادت شمرده شده است.

۱- حقوق والدین از گناهان کبیره است

عقوق بمعنای عدم رعایت حقوق است و لذا در هر موردی که شخصی بر دیگری حقی داشته باشد و آن را رعایت نکند صدق می کند. در بخش حقوق فرزندان گفتیم که پدر و مادر نیز اگر حقوق فرزند را رعایت نکنند عاق او هستند بهرحال عقوق اختصاصی به حقوق والدین ندارد ولی بدلیل اهمیت آن از کلمه عقوق بیشتر و بیشتر نافرمانی و عدم احترام پدر و مادر به ذهن خطور می کند.

در روایات بسیار زیادی از طرق مختلف عقوق والدین از گناهان کبیره شمرده شده است. گناهان کبیره گناهایی است که خداوند بر آنها وعده عقاب داده است. در بعضی از روایات بر این امر استدلال شده است که خداوند در قرآن عاق والدین را جبار شقی شمرده است و این اشاره بگفتار حضرت عیسی علیه السلام است که در گهواره پس از ولادت برای دفاع از مادر سخن گفت. قرآن کریم سخن او را نقل فرموده که در مقام بیان نعمتهای خداوند درباره خود می گوید: «وبرأ بوالدنی ولم یجعلنی جباراً شقیاً». و مرا به مادرم نیکوکار گردانید و سرکش و بدبخت قرار نداد. و در بعضی روایات استدلال شده است باینکه خداوند عاق والدین را عسی یعنی نافرمان شمرده است و این اشاره به مدحی است که خداوند در قرآن از حضرت یحیی علیه السلام کرده است که او به والدینش نیکوکار بود و سرکش و نافرمان نبود. و در بسیاری از روایات گناهان کبیره را هفت عدد شمرده اند که یکی از آنها عقوق والدین است و آنرا در شمار شرک و

از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: از حسن معرفت انسان به خداوند است که به پدر و مادر نیکی کند زیرا هیچ عبادتی سریعتر از احسان به والدین رضایت خداوند را جلب نمی کند.

و از رسول خدا صلی الله علیه وآله روایت شده است که رضای خداوند در رضای والدین و خشم او در خشم آنها است. و در پاسخ کسی که از حق والدین پرسید فرمود: آن دو بهشت و جهنم تواند. یعنی با رضای آنها بهشت و با نارضایتی آنها جهنم نصیب خواهد شد.

امیرالمؤمنین علیه السلام در وصیت به فرزندش امام حسن علیه السلام بنا بر بعضی از روایات می فرماید: «وَبِرِّ الْوَالِدَيْنِ مِنْ أَكْرَمِ الطَّاعِ» یا «مَنْ كَرَّمَ الطَّبِيعَةَ». یعنی نیکی به پدر و مادر از بهترین خصلتهاست یا از خصلتهای نیکو است. و در جای دیگر فرمودند «بِرِّ الْوَالِدَيْنِ أَكْبَرُ فَرِيضَةٍ» احسان به پدر و مادر بزرگترین فریضه الهی است. و بنابراین حدیث رتبه این عبادت از همه عبادات برتر خواهد بود. و مؤید این روایتی است از عامه که خداوند خطاب به حضرت موسی علیه السلام فرمود: «كَيْسِي كَيْسِي» کسی که به پدر و مادر نیکوکار باشد و نسبت به من نافرمانی کند او را در نیکوکاران ثبت می کنم و آن کس که از من اطاعت کند و حقوق پدر و مادرش را رعایت نکند او را در زمره نافرمانان می نویسم.

و همچنین در روایتی دیگر از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم نقل کرده اند که فرمود نیکی به پدر و مادر از نماز و صدقه و روزه و حج و عمره و جهاد در راه خدا برتر است. و ظاهراً منظور از آن اعمال مستحبات و نوافل است نه واجبات و فرائض. و در خصوص جهاد منظور جهاد ابتدائی به امر امام است نه جهاد دفاعی آن گاه که سرزمینهای اسلامی مورد هجوم دشمن قرار گرفته باشد زیرا در آن صورت بدون شک بر همه دفاع واجب است و جتنی رضایت پدر و مادر هم شرط نیست. و اما در مواقع جهاد ابتدائی برای گسترش دامنه اسلام و قدرت مسلمین روایات زیادی از طرق عامه و اخبار وارد شده است که احسان به والدین از آن افضل است و ظاهراً همه مواردی که در آنها جهاد را مشروط به رضایت پدر و مادر و بخصوص مادر قرار داده اند از این قبیل است نه موارد دفاع از اسلام.

۳- آثار احسان به والدین در زندگی

احسان و نیکی درباره پدر و مادر نه تنها ثواب آخرت را به دنبال دارد بلکه در خوشبختی زندگی دنیا نیز مؤثر است. گرچه این چندان مهم نیست و تنها آخرت است که زندگی حقیقی انسان است ولی بهر حال اثر وضعی این عمل در زندگی موقت دنیا نیز بسیار خوب و

مطلوب است.

یکی از آثار خوب آن احسان متقابل فرزند است. در روایت آمده است «بِرِّوَا آبَاءِ كَمْ يَبْرِكُمْ إِيْنَاوَكُمْ...». یا پدران خود نیکی کنید تا فرزندانتان نیز به شما نیکی کنند.

و دیگری آسان شدن مرگ است. امام صادق علیه السلام فرمود: هر که دوست دارد که خداوند سختیهای هنگام مرگ را بر او آسان کند به نزدیکان خود مهربان باشد و به پدر و مادر خویش احسان کند...

اثر دیگر آن نفی فقر و نیازمندی است. در همان روایت گذشته می فرماید: کسی که چنان باشد (صله رحم و احسان به والدین کند) خداوند سختیهای مرگ را بر او آسان کند و هرگز در زندگی دچار فقر نشود.

و نتیجه دیگر آن زیادی عمر است. از امام باقر علیه السلام روایت شده که احسان به والدین و صدقه پنهانی، فقر را از بین می برند و بر عمر انسان می افزایند. و از امام صادق علیه السلام روایت شده که اگر دوست داری عمرت فزونی یابد، پدر و مادرت را بخشود کن.

و نظیر اینگونه روایات فراوان است و دامنههایی نیز در جوامع و فرهنگهای مختلف بشری معروف و مشهور است.

۴- احسان به والدین کفاره گناهان است

در کافی شریف از امام صادق علیه السلام نقل شده است که فرمود: مردی خدمت رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم آمد و گفت دختری برای من متولد شد، پس او را تربیت کردم تا بزرگ و بالغ شد، آنگاه او را در چاهی افکندم و آخرین سخنی که از او شنیدم «یا ابتاه» بود. یعنی «پدر جان». آیا کفاره این گناه چیست؟ حضرت فرمود: آیا عبادت زنده است؟ گفت نه. فرمود: آیا خاله ای زنده داری؟ گفت آری. فرمود: به او احسان و نیکی کن که او نیز به منزله مادر است و احسان به او کفاره این عمل زشت تو است. راوی می گوید از امام پرسیدم این کار در چه زمانی بوده؟ حضرتش فرمود: در جاهلیت.

و در روایتی دیگر امام باقر علیه السلام از رسول خدا صلی الله علیه وآله نقل کرده است که سه مورد را ذکر فرمودند که حتماً موجب آمرزش خداوند است. و لعنت خدا بر کسی باد که چنین فرصتهایی را از دست می دهد و از غضبان خداوند بهره ای نمی برد که کفاره گناهانش باشد. آن سه مورد یکی عبادت و اعمال ماه رمضان است و دیگری احسان و نیکی به پدر و مادر و سوم صلوات بر رسول خدا

۶- استجاب دعای والدین

یکی از آرزوهای انسان مؤمن است که دعای او مستجاب شود. گرچه خداوند بدون دعا نیز نیاز مخلوقات خویش را برطرف می‌سازد و رحمت او همه چیز را دربرگرفته است ولی این برای انسان مایه آرامش و اعتماد و اعتقاد است که احساس کند خداوند دعای او را مستجاب کرده است. ولی استجاب دعا شرایطی دارد که غالباً مفقود است. در روایات مواردی تذکر داده شده است که مظان استجاب دعا است. یعنی مقتضی موجود است اگر مواعی نباشد. یکی از آن مقتضیها این است که پدر و مادر در حق انسان دعا کنند که دعای آنها غالباً مستجاب می‌شود و باید از این جهت نیز برخوردار بود که اگر از انسان ناراضی باشند نفرین آنها نیز مؤثر است. امام صادق علیه السلام در روایتی فرمود: سه دعا است که از خداوند محبوب نمی‌ماند. یعنی به هدف استجاب می‌رسد. دعای پدر برای فرزند نیکوکار و نفرین او بر فرزند عاق و نفرین مظلوم بر ظالم و دعای او برای یاورش و دعای مؤمن برای برادر مؤمنی که در راه محبت ما با او مواسات کند و نفرین او بر کسی که با قدرت و نیاز او از کمکش سرباز زند. و از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم روایت شده است که فرمود: از نفرین پدر پرهیزید که از شمشیر تیزتر است. گویند مردی نزد دانشمندی آمد و از دست پسرش شکایت کرد. او پرسید آیا بر او نفرین کردی؟ گفت آری. دانشمند گفت: تو او را بیچاره و فاسد کردی زیرا دعای پدر مستجاب است.

و در روایتی آمده است که رسول خدا فرمود: دعای مادر زودتر از دعای پدر مستجاب می‌شود. از علش پرسیدند فرمود: زیرا او از پدر مهربانتر است و خداوند دعای مهربان را رد نمی‌کند.

۷- حقوق والدین کافر و فاسق

همانگونه که در بخش گذشته آوردیم خداوند در قرآن کریم دستور داده است که حتی با پدر و مادر مشرک که فرزند را نیز به شرک و اُمی دارند باید خوشرفتاری نمود. گرچه نباید از آنها در مسئله دین و اعتقاد اطاعت و پیروی شود. این مطلب در روایات نیز مورد تأکید قرار گرفته است.

مردی خدمت امام صادق علیه السلام بود و گفت که پدر و مادرم با مذهب و کیش من مخالفند. امام فرمود: با آنها خوشرفتاری کن همانگونه که باید با پدر و مادر مسلمان از پیروان ما رفتار شود.

و از امام باقر علیه السلام روایت شده است که فرمود: سه چیز است که خداوند به کسی در باره آنها رخصت تخلف نداده است،

صلی الله علیه و آله و سلم هنگامی که نامش برده شود. حضرت فرمود کسی که از چنین فرصتهایی استفاده نکند «فابعده الله» یعنی خداوند او را از رحمتش دور کند.

دیگری نیز خدمت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم آمد و گفت عمل زشتی نیست که من انجام نداده باشم آیا توبه من پذیرفته است؟ حضرت پرسید: آیا کسی از والدینت زنده است؟ گفت: آری پدرم، فرمود: برو و درباره او خوبی کن. و چون مرد منصرف شد حضرت فرمود: کاش مادرش می‌بود.

۵- آثار عقوق در زندگی

همانگونه که احسان به والدین آثار و نتایج مطلوبی در زندگی فرزند دارد بدرفتاری و عدم رعایت حقوق لازم آنان نیز آثار و نتایج نامطلوبی دارد که در این زمینه هم روایات بسیار وارد شده و هم داستانهای معروفی در میان جوامع بشری متداول است.

رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم در روایتی فرمودند: «ثلاثة من الذنوب تعجل عقوبتها ولا تؤخرالی الآخرة عقوق الوالدین واللغی علی الناس وکفر الاحسان» سه گناه است که عقوبت آن در دنیا داده می‌شود، قبل از آخرت: عدم رعایت حقوق پدر و مادر و تجاوز و ستم به دیگران و کفران نیکی مردم.

و در روایتی دیگر فرمودند دو چیز است که عقوبتشان در دنیا تعجیل می‌شود، تجاوز و ظلم و عقوق والدین نقل شده است که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم بر سر جوانی که در حال احتضار بود حاضر شد و به او فرمود: بگو لا اله الا الله ولی او زبانش بسته شده بود و نمی‌توانست بگوید و آن حضرت مکرر می‌فرمود و او نمی‌توانست. فرمود: آیا مادرش زنده است؟ زنی که حاضر بود گفت من مادرش هستم. فرمود: آیا از او ناراضی هستی؟ گفت آری. شش سال است که با او سخن نگفتم. فرمود: از او درگذر و راضی باش. او اطاعت کرد و راضی شد و بیمار توانست کلمه توحید را بر زبان آورد.

از امام هادی علیه السلام روایت شده است که فرمود: عقوق، فقر و مذلت را در پی دارد. و امام صادق علیه السلام فرمود: گناهی که هوا را تاریک می‌کند عقوق والدین است.

امانت که به نیکان و بدان باید پرداخت شود و وفای به عهد در مورد نیکان و بدان و خوشرفتاری با پدر و مادر چه خوب باشند و چه فاجر و بدکار.

بکرین صالح گوید دامادی داشتیم که خدمت امام جواد علیه السلام نامه ای نوشت که پدرم ناصبی و در مورد اهل بیت (ع) رأی منحرفی دارد و من از دست او به ستوه آمده ام، برای خلاصی من دعا کن و پرسید آیا نظر شما این است که با او مدارا کنم یا با صراحت با وی مخالفت نمایم؟ امام در پاسخش نوشت: مطلبت را دانستم و آن چه را در مورد پدرت نوشته ای و من ان شاء الله دعای خیر را در باره ات ترک نمی کنم و مدارا با او بهتر از برخورد است و در سختی و مشقت پُسر و رهائی است. صبر کن که عاقبت با متقیان است خداوند تو را در ولایت اولیا ثابت قدم نماید. ما و شما در پناه خدائیم که او ودایع خویش را رها نمی سازد. بکر گوید خداوند قلب پدرش را نرم ساخت که با او هم رأی شد.

این روایات باید الگوی جوانان انقلابی و متدینی باشد که در خانواده های غیر مذهبی زندگی می کنند. در همه شرایط احترام پدر و مادر لازم و واجب است. و این مدارا و خوشرفتاری و تواضع در برابر آنان غالباً موجب هدایت آنها می شود یا حداقل از سرسختی آنها در

باره عقاید فاسدشان می کاهد و در مقابل، تعصبهای ناروای فرزندان و اصرار بر مواضع مذهبی یا انقلابی خویش و برخورد خشن و برخلاف توقع با پدر و مادر و سایر افراد خانواده موجب اصرار بیشتر آنان و سرسختی در مورد اعتقادات فاسدشان می شود.

موارد متعددی در روایات آمده است که ملامت فرزند و توجه والدین کافر به این امر که دستور اسلام بر ملامت است موجب هدایت آنان شده است. دین اسلام دین رحمت و جذب است نه خشونت و دفع. در روایتی که سندش معتبر است معتبرین خلاد از امام رضا علیه السلام پرسید که اگر والدین مذهب حق را نداشته باشند جایز است برای آنان دعا کنم و از جانب آنها صدقه بدهم؟ فرمود: دعا کن و صدقه بده و اگر زنده اند با آنان مدارا کن که رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم فرمود: خداوند مرا برای رحمت و مهربانی فرستاده نه برای عقوق و بدرفتاری.

البته دعا برای آنها پس از مرگ در صورتی مفید است که مسلمان باشند هر چند منحرف یا بد عقیده یا فاسق ولی اگر کافر باشند استغفار و دعا برای آنها مفید نیست و در قرآن از استغفار در این مورد نهی شده است.

خداوند توفیق خدمت به والدین را به ما عطا کن.

ادامه دارد

از مشکلات نهر اسید

ه امام موسی کاظم (ع):

رُؤْيُ شَاكِهِ عِلْمٌ اِنْسَانِيٌّ وَمَطَالَعَاتُ فِرْيَاسِيٍّ
«يُسْتَحَبُّ غَرَاةُ الْعُلَامِ فِي صِغَرِهِ لِيَكُونَ حَكِيمًا فِي كِبَرِهِ».

(وسائل ج ۵، ص ۱۲۶)

سزاوار است که طفل در کودکی با سختی و مشکلات که غرامت زندگی است روبرو شود تا در بزرگسالی، بردبار و شکیباً باشد.